

УДК: 338.24.021.8: 338.242.2

**НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

М.П. ДЕНИСЕНКО, С.В. БРЕУС

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті висвітлен опитання, пов'язані з забезпеченням науково-технологічної безпеки, як напрямку економічної безпеки держави та сформовано низку пропозицій щодо підвищення її рівня в умовах глобальної конкуренції

На сучасному етапі світового розвитку забезпечення національної конкурентоспроможності будь-якої країни зазнає істотного впливу глобальної конкуренції, яка, з одного боку, супроводжується формуванням нових умов і джерел розвитку, а з іншого – несе в собі чисельні виклики – технологічні, економічні, соціальні, цивілізаційні. Негативний бік впливу глобальної конкуренції підсилюється «вибухами» сучасних фінансово-економічних криз, які набувають глобального характеру і можуть мати катастрофічно руйнівні наслідки. За таких умов ключовою складовою національної конкурентоспроможності кожної держави і, водночас, атрибутом як країн-лідерів світової цивілізації, так і країн, що розвиваються, виступає економічна безпека [1].

Об'єкти та методи дослідження

Розгляду питань формування і розробки теоретичних принципів системи забезпечення економічної безпеки присвятили наукові дослідження як іноземні, так і вітчизняні науковці, такі як: Д.Олвей, Дж.Р.Голден, Р.Келлі, Л.Абалкін, З.Варналій, О.Власюк, Я.Жаліло, О.Кириченко, Т.Ковальчук, Г.Козаченко, В.Мунтіян, С.Пирожков, А.Сухоруков, В.Шевчук, Г.Шемаєва та багато інших.

Проте аналіз наукової літератури свідчить, що не знайшли висвітлення в достатньому обсязі питання, пов'язані з необхідністю підвищення рівня науково-технологічної безпеки в умовах глобальної конкуренції.

Постановка завдання

Мета статті полягає у формуванні пропозицій щодо підвищення рівня науково-технологічної безпеки як напрямку економічної безпеки держави в умовах глобальної конкуренції.

Результати та їх обговорення

Економічна безпека є провідною складовою національної безпеки. Вона відображає причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою [2].

Як зазначається в Постанові Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», економічна безпека – це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість:

- гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу;
- забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов [3].

З точки зору національної економіки економічна безпека описує такий її стан, за якого забезпечується захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів (під якими в даному контексті розуміють сукупність потреб, які забезпечують існування і прогресивний розвиток) людей, суспільства, держави.

Економічна безпека держави містить велику кількість напрямів, серед них – макроекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, фінансова, енергетична, зовнішньоторговельна, соціальна, демографічна безпека тощо. Важливе місце серед напрямів економічної безпеки держави займає науково-технологічна безпека, яка являє собою такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів [4].

В тому стані, в якому наука знаходиться сьогодні, вона не здатна адекватно реагувати на потреби економіки і протистояти зовнішнім загрозам, тому без державної підтримки їй не вдасться досягти навіть порогових значень науково-технологічної безпеки (Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України – нині Міністерство економічного розвитку і торгівлі України №60 від 02.03.2007 р. [4] і, як результат, економічної безпеки держави.

Протягом останніх п'яти років питома вага видатків з державного бюджету України на фінансування наукових та науково-технічних робіт не перевищує 0,4% у валовому внутрішньому продукті (ВВП) при визначеному граничному значенні – 1,7%. Для порівняння, відповідні витрати державного бюджету у розвинутих країнах світу становлять 1,6-3,7 % ВВП [5].

Недостатня державна підтримка призвела до зниження чисельності спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи, і становить 2 особи на 1000 осіб населення (граничне значення – не менше 9).

Починаючи із 2001 р. в Україні поступово зменшується частка підприємств, що впроваджують інновації. Так, за даними Державного комітету статистики України у 2009 р. їх питома вага в загальній кількості підприємств складала 10,7% (граничне значення – не менше 50) [6].

Для порівняння, серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26% та Греція – 29%, тобто більше ніж в 1,5 раза вищі, ніж в Україні. А порівняно з країнами-лідерами у цій галузі, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), розрив становить 3–4 рази [7].

Також спостерігається негативна тенденція зменшення частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції: у 2007 р. цей показник становив – 6,7%, у 2008 р. – 5,9%, 2009 р – 4,8%. Пороговизначення – не менше 5%. Індекс зміни активності створення зразків нової техніки та індекс зміни активності освоєння нових видів продукції у 2009 р. становив відповідно 94% і 22%. (порогове значення – не менше 100). Співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами в загальному обсязі становлять 21:16:63 (порогове значення 15:25:60) [8].

Протягом останнього десятиріччя інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств балансує в межах 8–15% (табл. 1). При цьому низка політичних, законодавчих, економічних, енергетичних проблем у державі зумовила різке падіння інноваційної активності промислових

підприємств у 2005 році. І хоча в 2006–2010 рр. відбувалося деяке покращення інноваційної діяльності завдяки впровадженню нових технологічних процесів та освоєнню нових видів техніки, однак стан інноваційної активності залишався доволі низьким. Основним видом інновацій, які здійснювались на українських підприємствах, було освоєння виробництва нових видів продукції. У той же час, найбільш прибутковими у довгостроковій перспективі є не продуктові, а технологічні інновації, які сприяють економічному зростанню не лише у теперішній час, а дозволяють підвищити конкурентоспроможність підприємства на значно більший період у порівнянні з виробництвом лише нових видів продукції [8].

Таблиця 1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [8]

Показники	2000 рік	2004 рік	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	14,8	10	8,2	10	11,5	10,8	10,7	11,5
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	1403	1727	1808	1145	1419	1647	1893	2043
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	430	645	690	424	634	680	753	479
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	15323	3978	3152	2408	2526	2446	2685	2408
з них нові види техніки	631	769	657	786	881	758	641	663
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	–	5,8	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8

На відміну від розвинутих країн, які до 85 – 90% приросту ВВП забезпечують через виробництво та експорт наукомісткої продукції, Україна поки що недостатньо використовує результати наукових досліджень. Частка вітчизняної наукомісткої продукції становить близько 0,1% на світовому ринку високотехнологічної продукції.

За офіційними даними Державного комітету статистики ВВП в Україні упродовж 2006-2010 рр. зріс майже на 68%, обсяги промислового виробництва збільшилися на 41,2%. Однак, темпи зростання ВВП не мали достатнього інноваційного підґрунтя, тому що в економіці України експлуатуються переважно попередні технологічні досягнення.

Руйнівний вплив на вітчизняну економіку експортно-сировинного типу світової фінансової кризи безжально підкреслив необхідність істотної активізації інвестиційно-інноваційних процесів. В Україні відсутні як мотиваційні умови активізації інноваційної діяльності, так і ресурсне забезпечення інноваційних процесів, а також наявні потужні інерційні чинники. Реалії є такими: деградація науково-виробничого потенціалу, посилення технологічного розриву з розвиненими країнами, технологічної залежності, неефективна структура економіки та інвестицій[9].

Сьогодні розвинені економіки технологічно вибудовують шостий і сьомий технологічні уклади, здебільшого утверджується п'ятий, галузями якого є: фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість. Шостий дає поштовх до нового етапу в розвитку медицини та біотехнологій, сьомий - до створення технологій «холодного термоядерного синтезу», що має докорінно змінити енергетичний потенціал земної цивілізації. В нинішній Україні за таким показником, як випуск продукції, вищі технологічні уклади – п'ятий та шостий становлять близько 4%, причому шостий технологічний уклад, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому, у нашій країні фактично відсутній (менше 0,1%). Близько 58% виробленої продукції припадає на найнижчий, третій технологічний уклад (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної

металургії, суднобудування, обробки металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості) та 38% – на четвертий. За показником фінансування науково-технічних розробок склалася така ситуація: майже 70% коштів сьогодні поглинає четвертий і лише 23% – п'ятий технологічний уклад. Інноваційні витрати розподіляються таким чином: 60% – четвертий технологічний уклад і 30% – третій (сумарно – 90%), а п'ятий становить лише 8,6%. Стосовно інвестицій, які і визначають майбутнє на найближчі 10–15 років, маємо такі пропорції: 75% спрямовується у третій технологічний уклад і лише 20% та 4,5% – у четвертий і п'ятий технологічні уклади, відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння та модернізація) 83% припадає на 3-й технологічний уклад і лише 10% – на четвертий [10].

Висновки

Вищезазначене дозволяє зробити висновки, що ситуація, яка існує в економіці України відносно інноваційного розвитку промисловості України, сприяє породженню загроз в сфері науково-технологічної безпеки України і негативно відображається як на рівні конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на світових ринках високотехнологічної продукції, так і на конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Підвищенню рівня науково-технологічної безпеки як напряму економічної безпеки держави в умовах глобальної конкуренції сприяло б здійснення економічного прориву шляхом забезпечення прискореного розвитку промислових підприємств, продукція яких є конкурентоспроможною на світових ринках високотехнологічної продукції та сумісна організація Україною з країнами СНД та ЄС (основними регіональними торговельними партнерами) ринку для своєї продукції, що в перспективі сприятиме зростанню надходжень до державного бюджету та збільшення обсягів бюджетного фінансування виробництв шостого та сьомого технологічних укладів.

Задля досягнення зазначеного, доцільно [11]:

- формувати інвестиційну політику на принципах поєднання інвестицій з інноваціями;
- сприяти залученню усіх джерел інвестування інноваційного процесу задля досягнення підвищення рівня витрат на науково-технічні роботи;
- сприяти розвитку інноваційної інфраструктури, максимально пристосованої до роботи в ринкових умовах (ризикового фінансування технопарків, інноваційно-технологічних центрів);
- переорієнтувати використання науково-технологічного потенціалу переважно не на оновлення, а на відтворення виробництва;
- здійснювати інтеграцію до світового науково-технічного простору, підвищувати рівень інтелектуалізації вітчизняного експорту та зменшувати імпортозалежність країни від наукоємних товарів;
- широко впроваджувати інформаційні технології в науково-технічну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко О.М., Плєскач Б.В., Бантуш В.К. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/161/knp161_113-118.pdf.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-2797-2.html>.

3. Про концепцію національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.97 // ВВР. – 1997. – № 10. – С. 85.
4. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/index>.
5. Луциків І. Інноваційна діяльність підприємств як основа економічного розвитку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_14_15_zhovtnja_2010_r/innovacijna_dijalnist_pidpriemstv_jak_osnova_ekonomichnogo_rozvitku_krajini/3-1-0-203.
6. Воскресенська Б. Оцінка рівня науково-технологічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_9_10_grudnja_2010_r/ocinka_rivnja_naukovo_tekhnologichnoji_bezpeki_ukrajini/4-1-0-355.
7. Коссе В.В., Гладкова О.В. Сучасний стан та проблеми інноваційної діяльності в українській економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kosse-vv-gladkova-ov-suchasniy-stan-ta-problemi-innovatsiynoyi-diyalnosti-v-ukrayinskiy-ekonomitsi>.
8. Лозовик Д.Б. Оцінка інноваційного розвитку в промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Economics/9_87231.doc.html.
9. Левковець О.М. Інноваційна безпека України: проблеми забезпечення в глобалізованому світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73679.doc.html.
10. Русак Д. Економічна модель, що зумовлює технологічний ар'єргард України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tovarish.com.ua/print/Ekonomichn9185.html>.
11. Сухоруков А.І. Методичні рекомендації що до оцінки рівня економічної безпеки України. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, – 2003. – 64 с.